



## СЕКЦІЯ 5. СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.922.76-056.313

### АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ ПСИХОКОРЕКЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Березка С.В., асистент  
кафедри практичної психології  
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті на основі аналізу математичних даних, отриманих під час контрольного обстеження дітей старшого дошкільного віку з порушенням інтелектуального розвитку, визначено ефективність застосування арт-терапії для психокорекції особистісних якостей дошкільника.

**Ключові слова:** арт-терапія, ізо-терапія, казкотерапія, музикотерапія, особистісні якості, діти старшого дошкільного віку з порушенням інтелектуального розвитку.

В статье на основе анализа математических данных, полученных в ходе контрольного обследования детей старшего дошкольного возраста с нарушением интеллектуального развития, определена эффективность использования арт-терапии для психокоррекции личностных качеств дошкольника.

**Ключевые слова:** арт-терапия, изо-терапия, сказкотерапия, музыкотерапия, личностные качества, дети старшего дошкольного возраста с нарушениями интеллектуального развития.

Berezka S. V. ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF THE USE OF ART-THERAPEUTIC METHODS FOR THE PSYCHOCORRECTION OF CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

In the article based on the analysis of mathematical data obtained during the control examination of children of senior preschool age with intellectual disabilities, the effectiveness of the use of art therapy for the psychocorrection of the personal qualities of a preschooler was determined.

**Key words:** art therapy, iso-therapy, fairy tale therapy, music therapy, personal qualities, children of the senior preschool age with intellectual development disorders.

**Постановка проблеми.** У сучасній спеціальній психології серед методів психокорекції дітей із порушенням інтелектуального розвитку все більшого розповсюдження набуває арт-терапія. Через власну універсальність арт-терапія дозволяє нівелювати специфічні труднощі, з якими психолог зіштовхується під час корекції дітей із порушенням інтелектуального розвитку, окрім того, терапія мистецтвом підходить для різних вікових категорій, а також для різних сфер корекції особистості. Виконуючи одночасно декілька терапевтичних та корекційних функцій, методи арт-терапії дозволяють заощаджувати час та безболісно для дитини корегувати поведінкові та особистісні розлади. Результати аналізу наукової, навчально-методичної літератури та низки науково-психологічних досліджень дозволили виділити спільний компонент у поведінкових та особистісних розладах у дітей із порушенням інтелектуального розвитку, зокрема негативні особистісні якості дитини, які починають формуватися ще у дошкільному віці. Ураховуючи вікові та психологічні особливості дошкільників із порушенням інтелектуального розвитку,

нами були підбрані методи арт-терапії для здійснення корекції особистісних якостей.

**Постановка завдання.** Метою статті є аналіз ефективності застосування методів арт-терапії для психокорекції особистісних якостей дітей старшого дошкільного віку з порушенням інтелектуального розвитку.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Під час дослідження особистісних якостей дошкільників із порушенням інтелектуального розвитку та поведінковими розладами було продіагностовано 86 дітей старшого дошкільного віку, окрім того, в дослідженні взяли участь 52 батьків та 21 педагог.

Діагностика дітей здійснювалась шляхом використання адаптованих проєктивних методик «Кактус» (модифікація Л. Руденко), «Кольоровий тест Люшера», експертної оцінки («Анкета визначення рівня тривожності» та «Анкета визначення рівня агресивності» (Г. Лаврентьева та Т. Тітаренко) та спостереження за дітьми під час взаємодії у вільній грі [10].

Організоване психолого-педагогічне дослідження дозволило виявити, що найбільш розповсюдженими особистісними

якостями дітей із порушенням інтелектуального розвитку з поведінковими розладами є агресивність (62,8% досліджуваних дошкільників), імпульсивність (87,2%), егоцентризм (36,04%), залежність (48,8%), демонстративність (46,5%), тривожність (81,4%) та скритість (25,6%).

Задля забезпечення принципу достовірності та надійності отриманих даних вибірку дітей було розділено на дві групи: експериментальну (далі – ЕГ) та контрольну (далі – КГ), кількість дітей в обох групах склала 43 дошкільники.

В експериментальній групі протягом року з дітьми проводились корекційні заняття з арт-терапії. Кількість дітей у групі сягала від 4 до 6 (залежно від складності порушення та загального рівня розвитку дитини). Кожне заняття мало корекційну, розвивальну та виховну мету. Робота з групою проводилась 2 рази на тиждень. Тривалість однієї групової зустрічі залежала від якості уваги дітей та швидкості виконання ними завдань. Заняття складались із різних видів психологічних ігор, етичних бесід, рольових програвань ситуацій, вправ на релаксацію та розвиток самоконтролю, психологічних етюдів, пантомім, дихальної гімнастики та обов'язкового елемента для кожної зустрічі – однієї з технік арт-терапії: ізо-терапії, музикотерапії, казкотерапії, ігротерапії, психогімнастики, терапії природними матеріалами (піском чи глиною) [4]. Розглянемо більш детально деякі методи та техніки арт-терапії, що були використані в психокорекційній роботі з дошкільниками з порушенням інтелектуального розвитку.

*Ізо-терапія.* Під час проведення психокорекційних занять із дітьми експериментальної групи використовувались техніки арт-терапії з неструктурованим матеріалом, а саме: піском, глиною, солоним тістом.

Ці техніки дозволили одночасно охопити декілька цілей [1].

Так, наприклад, спершу в роботі було використано такий матеріал, як солоне тісто. Колективна робота «Акваріум» передбачала психокорекцію тривожності, імпульсивності та агресії, зняття психоемоційної та фізичної напруги, формування єдності та дружності, розвиток креативності та дрібної моторики.

Робота виконувалась у декілька етапів. На першому етапі дошкільникам із порушенням інтелектуального розвитку було запропоновано «познайомитись» із таким матеріалом, як тісто, виконуючи з ним різні маніпуляції: торкнутись пальчиком тіста, потім усією долонькою, погладити, сильно пом'яти шматочок тіста, скатати та розчавити кульку тощо. Робота з таким матеріа-

лом, як тісто, пластилін, пісок, глина сама по собі є терапевтичною, тому дітям було надано можливість удосталь напрацюватись із цим матеріалом.

На другому етапі дошкільники розглядали заготовку «акваріума», створену психологом (картонний ящик синього кольору усередині якого розташовані різноманітні камінці, штучні водорості). Завданням для дітей було виготовлення рибки із солоного тіста, якими необхідно заповнити акваріум. Для виготовлення рибки використовувались формочки для тіста та кольорові фарби. Заняття мало на меті не дотримання правильної методики ліплення, а психологічну допомогу дитині, тому ліплення у цьому разі було повністю творчим процесом (вид рибки, її колір, форму – усе дитина обирала самостійно).

Заповнивши акваріум зробленими рибками, було звернено увагу на те, що як кожна рибка різна, так і всі діти індивідуальні та чудові, котрі разом створюють дивовижну картину. Створений акваріум використовувався діагностичним матеріалом, бо важливим для спостереження був процес взаємодії дітей та розташування рибки на ватмані (місце дитини в групі, її бачення себе в групі).

Такою ж за технікою була робота з глиною під назвою «Глиняне місто», яка також мала на меті корекцію тривожності, імпульсивності та агресії, а також зниження психоемоційного напруження, розвиток уміння взаємодіяти, розвиток мовлення та дрібної моторики рук.

Під час проведення технік дітей було «познайомлено» з новим матеріалом – глиною, показано різні шматочки (за величиною та кольором) та маніпуляції з нею (дошкільники мали торкнутись пальчиком, погладити, добре пом'яти той шматок, який обрали самі собі). Після чого дітям із порушенням інтелектуального розвитку було запропоновано побудувати власну «глиняну доріжку» на спільному столі (кожна дитина будувала свою). Побудова дороги мала декілька психокорекційних цілей: по-перше, відщипування маленьких шматочків глини та розташування їх нашаруванням один на одного сприяло розвитку дрібної моторики та зняттю психоемоційного напруження, тривожності та агресії за допомогою м'язової фіксації, по-друге, дошкільники, сидячи за одним столом, мали будувати власну дорогу та взаємодіяти один з одним (дороги можуть перетинатись, вести до іншої дитини або ж обходити усіх), що призвело до необхідності встановлення комунікації та вирішення конфліктних ситуацій.



Робота з піском «Картина світу» також, окрім психокорекції агресивності та тривожності, слугувала для діагностики наявних дитячих проблем, розвитку комунікабельності, креативності, уяви, а також формування вмінь взаємодіяти у групі та висловлювати свої думки. Гра з піском проходила у три етапи.

I етап «Знайомство з піском»:

– робота з магнітами (психолог пояснював дітям, що пісок може бути забруднений, тому, щоб не пошкодитись, перед початком гри його слід почистити; для цього було використано магніти (магніти можуть бути тематичними, наприклад, із тваринами, квітами, емоціями (смайлики) або ж прості). Можлива варіація – очищення піску через решето).

– привітання з піском (після очищення піску дітям запропонували «привітатись» із ним, доторкнувшись до нього по черзі пальцями однієї, другої руки, а потім усіма пальцями одночасно («Вітаються пальчики»). Потім привітатись кулачками (спочатку легко, а потім із напруженням малюк стискав кулачки з піском, поволі висипав його з ручки). Торкнутись усією долонькою (внутрішнім та зовнішнім боком), погладити, стиснути його в кулачок, просіяти між пальцями та описати який він. На цьому етапі можна обговорити і властивості піску (як сухого, так і мокрого, показати різницю)).

– малювання на піску (дітям пропонувалось виконати прості вправи на піску: намалювати рівну, хвилясту, ламану лінію; одним пальчиком, декількома, усією долонькою, кулачком. Малювання можна зробити і тематичним, наприклад, гра «Залишаємо незвичайні сліди») [2].

II етап «Побудова міста чи країни «Наш власний світ». Психолог запропонував дітям створити власне пісочне місто (країну). Діти самостійно обирали свого героя із запропонованих наборів психолога (це були стандартні набори іграшок для пісочниці) та створювали домівки, дороги, магазини, галявини, сади (усе, чого діти бажали). Також було використано і додатковий матеріал: воду, гілочки, палички, листя дерев, корбочки, кришечки тощо.

III етап «Моя історія». Слід зазначити, що цей етап проводився не з усіма групами, а з дітьми, які мали достатній рівень розвитку мовлення. Після того, як будівництво міста було завершено, психолог пропонував розповісти про свого обраного героя: хто він; як його звати; що він робить чим займається у цьому місті; як йому живеться; як він себе почуває; про що він мріє; що його турбує; яка в нього сім'я; який у нього

настрій чи характер тощо. Така розповідь мала як терапевтичну, так і діагностичну мету.

До ізо-терапевтичних технік також належали такі: малювання пальцями, «Кляксографія», малювання «Мій страх», «Квітка радості», малювання в парі через скляний екран та просто парне малювання [5]. Розглянемо декілька технік більш детально.

«Кляксографія». Метою проведення цієї техніки було створення позитивної атмосфери в колективі, розвиток креативності, уяви та фантазії, формування вмінь взаємодіяти у групі, корекція гіперактивності та імпульсивності [4].

Дітям було запропоновано на білий ватман нанести пляму (кляксу) за допомогою піпетки (використовувалась різнокольорова акварель; кожна дитина обирала свій колір); далі за допомогою звичайної трубочки діти роздмухували пляму в різні боки (деякі діти не могли роздмухати через трубочку, тому їм було запропоновано повертати папір у різні боки). Ця вправа проводилась на спільному ватмані та на окремому аркуші для кожної дитини (які потім об'єднуються в одну картину). Після завершення психолог пропонував дітям пильно вдивитись у плями та придумати те, на що схожі їхні плями та плями товаришів, вигадати назву створеній картині. Ігри в клякси добре сприяють послабленню збудження емоційно розгальмованих дітей.

*Малювання через екран.* Мета цієї техніки – навчити дітей взаємодіяти з іншими, знаходити спільну мову, а також справлятися із власними емоціями (розвиток самоконтролю).

Для реалізації цієї техніки спеціально було розроблено та виготовлено дерев'яну конструкцію, яка тримає прозоре скло (скло виймається для миття) – екран. Діти, об'єднавшись у пари, малюють на спільному екрані (кожен зі свого боку). У пари було поєднано протилежних за типом дітей: активних та інертних, замкнутих та демонстративних. Дошкільникам було надано завдання намалювати те, що їй хочеться. Тому на екрані дошкільнята малювали пальцями спочатку кожен своє. Через те, що діти не могли впливати на малюнок напарника (малюнок якого впливав на загальну картину), їм необхідно було домовлятися, знаходити спільну мову. Ефективність цієї техніки спостерігалась безпосередньо під час заняття: діти спочатку гнівались, сварились (через те, що малюнок іншого впливає на їхній малюнок), закривали руками малюнки сусіда, а вже під кінець заняття малювали спільний малюнок. Проте були і такі пари дошкільників, які одразу

безконфліктно взаємодіяли, домальовуючи починання один одного.

Також під час занять з арт-терапії дошкільникам було запропоновано різні варіації *малювання в парі*: коли діти обмінюються малюнками та домальовують їх; коли діти на одному аркуші з різних боків бризкають фарбою (за допомогою щітки), а потім аркуш згинається та розтирається. Ці техніки застосовувались із метою розвитку навичок взаємодії з оточуючими. Під час їх виконання у більшості дітей виникали конфліктні ситуації (не хотіли ділитись аркушем, обурювались, що хтось займає більшу частину, не хотіли малювати разом), вирішення яких сприяло формуванню у дошкільників нових конструктивних способів поведінки та позитивних особистісних якостей [1].

Ще одним різновидом ізо-терапії були техніки з *декорування, робота з кольоровим папером*. Робота з кольоровим папером передбачала як виготовлення виробів (наприклад, «Букет квітів», «оберіг від страхів «Дракон»), так і створення певних картин за допомогою аплікації зі шматочків порваного паперу («Морський пейзаж», «Сонечко») [4]. Під час створення картин діти мали нарвати маленьких шматочків кольорового паперу і наклеїти їх на заготовлений трафарет (сонечка, морського пейзажу).

Декорування ми використовували під час роботи з гіпсовими фігурками, які діти заздалегідь самостійно виготовляли, а потім прикрашали за допомогою фарби, бісеру, блискіток («Поляна квітів», «Лісові жителі»), а також під час створення «мішечків для гніву», які дозволяли дітям упоратись із власним гнівом та агресією в соціально допустимій формі.

Ці техніки сприяли розвитку уваги та фантазії, формуванню естетичного смаку, позитивного сприйняття дійсності, сублімації через творчість, а створення картин (за допомогою маленьких шматочків) сприяло ще й психокорекції агресії, гіперактивності, подоланню стресу та тривоги, розвитку дрібної моторики рук.

Кожне психокорекційне заняття містило в собі різні види ігор. Основна мета використання ігор – корекція викривлень у психічному розвитку дитини, перевлаштування форми емоційного реагування, стереотипів поведінки. У роботі з дошкільниками з порушенням інтелекту широко використовувались ігри, спрямовані на емоційно-особистісну децентрацію, подолання егоцентризму, підвищення рівня розуміння та співчуття («Лагідне ім'я», «Дзеркало», «Встаньте ті, хто..», «Що змінилось», «Мій настрій», «Сиджу, сиджу на камінці», «Руки

знайомляться, руки сваряться, руки миряться», «Посмішка» тощо), а також вплив на психоемоційне напруження («Горобчикові бійки», «Трансформатор», «Барвінок», «Лагідні долоньки», «Хлопай-топай» тощо). Використання рухливих ігор на групових заняттях задовольняло дитячу потребу у фізичній активності («Дракон», «Повільно-швидко-стоп», «Заведена іграшка», «Півники», «Солдат та лялька» тощо), а також дало можливість розвивати навички самоконтролю та саморегуляції (ігри «Роби як я», «Секрет», «Равлик», «День – ніч» тощо). Ігри також були підібрані таким чином, щоб після завершення психокорекційної програми у дошкільника з порушення інтелектуального розвитку сформувались соціальні навички, засвоїлись нові ролі, розкрились латентні якості особистості, а також знизився рівень тривожності та імпульсивності [3].

На заняттях систематично використовувалась музикотерапія (як допоміжним засобом психокорекційного впливу (усі завдання супроводжувались спеціально підбраною музикою), так і основним (вправи на релаксацію «Світ звуків», «Біля моря», «Лісова галявина», «Проспівай голосну» тощо). Основна мета використання музикотерапії у психокорекції – досягнення максимальної релаксації, а також створення відповідного емоційного тла [5].

Використання *казкотерапії* здійснювалось із метою психокорекції відхилень поведінки дітей із порушенням інтелекту, формування моральних цінностей та норм, розвитку комунікативних здібностей, а також подолання тактильних бар'єрів. Нами були використані найбільш розповсюджені техніки роботи з казкою: читання дітям казки з подальшим обговоренням та програванням ролі (казка «Злий лісовичок», «Морська історія», «Свято дружби», «Бажання золотої рибки», «Як хмаринка стає хмарою», «Няня для ведмедика» тощо), малювання казки на спині друга [7]. Саме малювання казки було спрямоване на подолання тактильних бар'єрів: діти, стоячи в колі, малювали казку долоньями один у одного на спині («Ведмежатко»). Окрім того, через те, що дошкільники мали малювати сюжет казки, який їм зачитується, відразу, то ця техніка сприяла ще і розвитку уваги, сприйняття, довільності, а також установленню тісних контактів між учасниками групи.

Для аналізу ефективності застосованих методів та технік арт-терапії для психокорекції дітей із порушенням інтелектуального розвитку з поведінковими розладами нами було проведено повторну діагностику



Таблиця 1

**Динаміка зниження негативних особистісних якостей  
в експериментальній та контрольній групі**

Діагностована риса особистості	Експериментальна група					Контрольна група				
	Констатувальний етап		Контрольний етап		Ф	Констатувальний етап		Контрольний етап		φ
	Кількість	% від 43	Кількість	% від 43		Кількість	% від 43	Кількість	% від 43	
Агресивність	28	65,1	19	44,2	1,96*	26	60,5	27	62,8	0,22
Імпульсивність	37	86,1	30	69,8	1,85*	38	88,4	38	88,4	0,00
Егоцентризм	18	41,8	10	23,3	1,85*	13	30,2	14	32,5	0,23
Залежність, невпевненість	19	44,2	11	25,6	1,83*	23	53,5	20	46,5	0,65
Демонстративність	23	53,5	15	34,9	1,75*	17	39,5	19	44,2	0,44
Скритість	10	23,2	4	9,3	1,79*	12	27,9	13	30,2	0,23
Тривожність	36	83,7	26	60,5	2,45**	34	79,1	37	86,1	0,86

Примітка. За  $\phi^*$ -критерієм Фішера. \* – зміни значущі на рівні  $p \leq 0,05$ ; \*\* – зміни значущі на рівні  $p \leq 0,01$ .

експериментальної та контрольної груп дошкільників. Для визначення статистично значущих змін у рівнях показників, які були досліджені до та після проведення занять з арт-терапії, у контрольній та експериментальній групах застосовувався коефіцієнт кутового перетворення Фішера ( $\phi^*$  критерій).

Розрахунок критерію здійснювався за допомогою програмного комп'ютерного пакета математико-статистичного оброблення емпіричних даних IBM SPSS Statistics на двох рівнях значущості:  $p \leq 0,05$  та  $p \leq 0,01$ .

Під час контрольної діагностики у дошкільників експериментальної групи було зафіксовано значне зниження проявів за такими показниками, як тривожність, імпульсивність, агресивність та демонстративність. Кількісні дані представлено в таблиці 1.

Математично-статистичний метод ( $\phi^*$  критерій) дав можливість засвідчити значущі зміни для кожної діагностованої особистісної риси для експериментальної групи.

За результатами отриманих діагностичних даних під час контрольного етапу дослідження кількість дітей експериментальної групи, які мають негативні особистісні прояви, знизилась за усіма показниками: агресивність (від 65,1% до 44,2%), імпульсивність (від 86,1% до 69,8%), егоцентризм (від 41,8% до 23,3%), невпевненість (від 44,2% до 25,6%), демонстративність (від 53,5% до 34,9%), скритість (від 23,2% до 9,3%), тривожність (від 83,7% до 60,5%). Що ж стосується контрольної групи, то показники «імпульсивності» залишились сталими (88,4%), а інші збільшились: агресивність (від 60,5% до 62,8%), егоцентризм (від 30,2% до 32,5%), демонстративність (від 39,5% до 44,2%), скритість (від 27,9% до 30,2%), тривожність (від 79,1%

до 86,1%). Єдиним показником у контрольній групі, за яким відбулось зменшення, стала невпевненість у собі. Тобто кількість невпевнених у собі дошкільників із порушенням інтелекту в контрольній групі зменшилась від 53,5% до 46,5%.

**Висновки з проведеного дослідження.**

Проведене психолого-педагогічне дослідження дозволило виявити ефективність використання арт-терапії у психокорекційній роботі з дітьми з порушенням інтелектуального розвитку в дошкільному віці. Окрім того, отримані дані можуть свідчити про те, що без надання спеціально організованої психологічної допомоги, спрямованої на психокорекцію особистісних якостей дітей із порушенням інтелектуального розвитку в дошкільному віці, негативні прояви особистості лише закріплюються та посилюються.

**ЛІТЕРАТУРА:**

1. Бондар Л. Використання методів арт-терапії в роботі з дітьми дошкільного віку. Педагогічний пошук. 2014. № 1. С. 54–57.
2. Блеч Г., Бобренко І., Висоцька А., Гладненко І., Марчук Н., Міненко А., Трикоз С., Чеботарьова О. Дидактичні та методичні засади спеціальної освіти розумово відсталих дошкільників: навч.-метод. посіб. Київ: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2014. 337 с.
3. Галецька Ю. Ігрові технології як форма роботи з дітьми з помірною та тяжкою розумовою відсталістю. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). 2018. № 10. С. 23–29.
4. Голінська Т. Зміст, форми і методи арт-терапевтичного впливу на особистість дитини. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2016. № 5. С. 13–16
5. Грицюк І. Арт-терапія в роботі практичного психолога з дітьми, які мають емоційні порушення. Психологія: реальність і перспективи. 2017. Вип. 8. С. 67–71.

6. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / упоряд. І. Молодушкіна. Харків : вид. група «Основа», 2010. 207 с.

7. Казкотерапія в роботі з дошкільниками / упоряд. О. Рудик. Харків: вид. група «Основа», 2011. 240 с.

8. Класифікація психічних і поведінкових розладів: клінічний опис і вказівки по діагностиці. 2-е вид. Київ : Сфера, 2005. 308 с.

9. Консультативно-діагностичний супровід дітей з особливими освітніми потребами в діяльності психолого-педагогічних консультацій: посіб. / Т. Жук, Т. Ілляшенко, І. Луценко та ін.; за ред. А. Обухівської. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2016. 247 с.

10. Яценко Т. Діагностика психічного розвитку дітей дошкільного віку: методичний посібник. URL: <http://blanki-ua.com.ua/other/2033/index.html>

УДК 376.3-053.4-056.313:7

## ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ІЗ КОГНІТИВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Лисенкова І.П., к. пед. н., доцент,  
завідувач кафедри психології та спеціальної освіти

Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини  
ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»»

У статті проаналізовано основні напрямки психологічних досліджень емоційної сфери дітей. Визначено, що найефективнішого розвитку емоційна сфера під впливом корекційно-розвивальної роботи досягає в старшому дошкільному та молодшому шкільному віці, особливо це стосується дітей з особливими освітніми потребами. Особливої уваги в статті приділено аналізу психологічних особливостей емоційної сфери дітей із когнітивними порушеннями.

**Ключові слова:** емоції, почуття, емоційна сфера, дитина, психологія емоційної сфери.

В статье проанализированы основные направления психологических исследований эмоциональной сферы детей. Определено, что наиболее эффективного развития эмоциональная сфера под влиянием коррекционно-развивающей работы достигает в старшем дошкольном и младшем школьном возрасте, особенно это касается детей с особыми образовательными потребностями. Особое внимание в статье уделено анализу психологических особенностей эмоциональной сферы детей с когнитивными нарушениями.

**Ключевые слова:** эмоции, чувства, эмоциональная сфера, ребенок, психология эмоциональной сферы.

Lysenkova I.P. PSYCHOLOGICAL STUDIES OF THE EMOTIONAL SPHERE OF CHILDREN WITH COGNITIVE IMPAIRMENTS

The main directions of psychological research of children's emotional sphere were analysed in the article. In human life, the value of positive and negative emotions is important. Both of them are connected with the realization of their needs and their pleasures. Something, which creates pleasure often forces us to strive for this object and try to perform activities so as to enjoy. Something, which is connected with unpleasant experiences also forces somehow to organize their behaviour, to fight against what causes dissatisfaction.

**Key words:** emotions, feelings, emotional sphere, child, psychology of emotional sphere.

**Постановка проблеми.** Емоційне збудження визначає мобілізаційні зміни в організмі. У всіх випадках, якщо подія має значення для індивіда і констатується у формі емоційного процесу, відбувається підвищення збудливості, швидкості та інтенсивності перебігу психічних, моторних і вегетативних процесів. В окремих випадках під впливом таких подій збудливість може, навпаки, зменшитись. Позитивна емоція спонукає до дій, що підтримують позитивні події, негативна – до дій, спрямованих на усунення контакту з негативною подією.

У багатьох працях із психології підкреслюється властива емоціям «полярність». Під позитивними чи негативними емоцій-

ними переживаннями в сучасній психології розуміють певне ставлення людини до дійсності, до навколишнього середовища, до результатів своєї діяльності. Це суб'єктивне, особистісне ставлення. Виникнення приємних чи неприємних переживань залежить не тільки від характеру зовнішніх впливів, а й від потреб конкретної людини, від її індивідуальних здібностей, інтересів, звичок, стану організму.

У житті людини значення позитивних і негативних емоцій важливе. І ті й інші пов'язані з усвідомленням своїх потреб і з їх задоволенням. Те, що створює насолоду, часто змушує нас прагнути цього об'єкта і намагатися виконати діяльність так, щоб